

Constanța POPA

BITEI-2010. Puncte de vedere

Iluzia că existăm din punct de vedere cultural

S-a vorbit mult despre atmosfera specială pe care o creează Festivalul Internațional al Artelor Scenice „Bienala Teatrului Eugène Ionesco“ (BITEI) din Republica Moldova, despre farmecul acelor zile de primăvară în care Chișinăul se transformă într-un oraș activ, deschis, aproape european. Organizat o dată la doi ani de echipa Teatrului „Eugène Ionesco“ din Chișinău, în frunte cu directorul artistic Petru Vutcărău, Festivalul este unica ocazie pentru publicul basarabean de a se conecta la actualitatea teatrală din afara țării. Mai ales că, în Republica Moldova, efectele dezghețului politic asupra procesului artistic încă nu se simt. Continuăm să trăim într-un spațiu searbăd și amorțit, păstrăm iluzia că cineva (tinerii, statul, România, Europa, Coreea de Nord), oricine – numai noi nu – trebuie să îndrepte lucrurile. Descurajăm, prin indiferența noastră, pe cei care încă se mențin pe linia de plutire și creăm foarte puțin, atât cât să ne prefacem că mai existăm din punct de vedere cultural.

Pentru a realiza cea de a IX-a ediție a BITEI-ului (20–30 mai 2010), la care au participat 15 companii teatrale din România, Ucraina, Rusia, Estonia, Georgia, India, Turcia și Japonia, inițiatorii Festivalului au bătut la zeci de uși, s-au luptat pentru fiecare bănuț, au trecut prin momente de agitație și panică (câteva trupe, inclusiv compania de dans ungaro-franceză „Pal Frenak“ și Teatrul de Comedie din București, anulându-și reprezentațiile în ultimul moment). Pe acest fundal și în urma altor întâmplări neplăcute, dar puțin interesante pentru cititorii din România, sloganul BITEI din acest an – „Pentru o lume mai bună“ – încearcă să miște ceva în inimile noastre, să ne pună pe gânduri, să ne amintească, de exemplu, de idealismul „idiotului“ Mîșkin care își închipuia că frumusețea va salva lumea. Ce putere are astăzi teatrul asupra noastră? Este oare una benefică? Își mai pun oare artiștii asemenea scopuri? Și dacă da, prin ce mecanisme ne „îmbunează“? Și dacă nu, ce vor ei de la noi? În acest sens, producțiile prezentate la Festivalul de la Chișinău devin prețioase surse de informație și analiză, ele ne oferă niște răspunsuri de care avem nevoie.

Teatrul românesc între social și mistic

La această ediție, am avut parte de un remarcabil teren de observație și comparație asupra teatrelor românești („Vasile Alecsandri“ din Iași, „Odeon“ din București și „Maria Filotti“ din Brăila, fanfara „Zece prăjini“, Grigore Leșe, Ioan Pop și grupul folcloric „Iza“) și ruse (Teatrul lui Roman Vikiuk, Teatrul Regional de Stat de Păpuși din Sahalin, Teatrul „Cinematograf“ din Moscova și Teatrul de Păpuși „Ognivo“ din Mâtișci). Cei din dreapta Prutului au venit la Festival cu sprijinul Ambasadei României la Chișinău. Cei din Rusia au venit singuri.

Teatrul „Odeon“ a ales să prezinte *Pyramus&Thisbe 4 you* în regia lui Alexandru Dabija și *În container*, piesă a dramaturgului basarabean Constantin Cheianu, montată de Cristian Ban. După succesul de la București, *Pyramus&Thisbe 4 you*, această adaptare în 4 versiuni diferite a scenei meșteșugarilor-actori din *Visul unei nopți de vară*, a cucerit și publicul de la Chișinău. Deși, în marea lor majoritate, nu cunosc și nu au putut aprecia latura ironică, aluzivă, săgețile aruncate în curțile unor teatre sau

asupra unor personalități și formule estetice din România, basarabienii au receptat cu entuziasm situațiile, piesa în sine pentru dezinvoltura, burlescul, „nebungia” sa. Câțiva dintre protagoniști (Pavel Bartoș, Ana Maria Moldovan) sunt cunoscuți și iubiți în Moldova prin colabările cu posturile TV, iar apariția lor în scenă a făcut furori.

Montarea piesei lui Constantin Cheianu *În container* la teatrul „Odeon” este considerată una dintre cele mai importante reușite ale dramaturgiei basarabene contemporane, dar la BITEI drama despre emigranții moldoveni care își pierd identitatea și chiar viața în căutarea himerei Uniunii Europene a fost interpretată în mod contradictoriu. Eforturile actorilor (cu excepția lui Dimitrii Bogomaz, originar din Republica Moldova) de a vorbi cu accent basarabean au amuzat și impresionat pe unii, dar au revoltat o altă categorie de spectatori, care au venit la spectacol tocmai pentru a auzi o limbă română curată, nealterată de specificul regional, rusofon. Trecând peste aspectul lingvistic, trebuie spus că, în Republica Moldova, teatrul social este astăzi urmărit și apreciat din ce în ce mai intens. Iar atunci când un subiect atât de actual precum migrația ilegală este explorat de regizor, actori (Mihai Smarandache, Marius Damian, Dimitri Bogomaz, Gabriel Pintilei, Relu Poalelungi, Irina Mazanitis) și scenograf (Cristina Milea) ținând cont de limitele dintre emoție și stridentă, sinceritate și patetism, cu umor și atenție la detalii, „produsul” final reușește să comunice cu spectatorul, să-i determine participarea și implicarea afectivă în actul scenic.

În cadrul BITEI-2010, la Chișinău a fost jucat *Sufletul. Puncte de veghere* în regia lui Radu Afrim, după piesa autorului de origine bulgară Dimitri Dinev. Acest spectacol montat anul trecut la Teatrul „Maria Filotti” din Brăila a fost unul dintre punctele de vârf ale Festivalului și, pentru cei mai mulți spectatori, primul contact cu seducătorul mod de a gândi teatrul al lui Afrim. O altă viziune asupra socialului, un alt fel de a vorbi despre efectele politicului asupra oamenilor de rând, o reflecție, prin excelență balcanică – deci ludică și dusă la extrem –, asupra complementarității vieții și morții. Ecurile din presă, deși puține, au fost aproape euforice: „Asistăm la un priveghi ce se transformă treptat în orgie. Decedatul este obligat să participe la sfâșierile, remuşcările, meschinăriile, obscenitățile celor rămași în viață și să accepte o ultimă conversație metafizică, precum și un ultim dans macabru cu ei, momentele folclorice căpătând o tumură suprarrealistă. Datorită regiei inventive și distribuției excelente, spectacolul e unul reprezentativ pentru teatrul românesc.” (*Jurnal de Chișinău*)

Malade, complètement malade... Teatrul lui Roman Viktiuk

Regizorul rus Roman Viktiuk, prezent la festivalul BITEI, numește spectacolul *Cameristele* (după piesa omonimă a lui Jean Genet) „ritual teatral”. În 1988, când s-a jucat pentru prima dată la teatrul „Satiricon” din Moscova, în pofida avertizărilor Ministerului Culturii sovietic, piesa a cutremurat metropola sovietică, a stârnit interminabile discuții, dar și nesfârșite aplauze. Și asta pentru că Roman Viktiuk a respectat dorința dramaturgului Jean Genet ca distribuția *Cameristelor* să fie constituită exclusiv din bărbați. De atunci, *Cameristele* a fost jucat cu sălile pline în toată Rusia, în fostul spațiu U.R.S.S., în Europa și America. Astăzi, când travestiții, transsexualii în teatru nu mai șochează pe nimeni, când problematica sexualității în artă a fost întoarsă pe toate fețele, a treia generație de actori care joacă pe *Solange* (Dmitri Bozin), *Claire* (Dmitri Joidik), *Madame* (Alexei Nesterenco) și *Monsieur* (Ivan Niculcea) continuă să copleșească, zguduindu-ne convingerile și sistemele de valori. Și asta deoarece nu am văzut niciodată vreo acriță care să reușească să exprime prin toate fibrele corpului său esența sălbatică și distructivă

Scenă din *Cameristele*

a feminității (coregrafia este semnată de Edvald Smirnov), cum au făcut-o acești bărbați. În timp ce pe fundalul întunecat Dalida cântă iar și iar despre iubirea ce o înnebunește, în scenă se dezvoltă o parabolă a terorii, în care rolurile victimei și ale călăului se schimbă și se amestecă. Izolarea, frustrările, obsesia pentru Stăpână și neputința de a o ucide le îmbolnăvesc pe slujitoare (care sunt și surori). Răzbnarea se produce, doar că ea se transformă, până la urmă, în sinucidere. Este adevărat, numai *Claire* înghite ceaiul de tei otrăvit care era destinat pentru *Madame*. Doar că, înainte de a-l bea, ea îi spune surorii sale: „*Am ajuns la limită, Solange. Vom merge până la capăt. Acolo, în temniță, nimeni nu va afla că eu te însoțesc. Iar când te vor condamna, nu uita că mă porți în tine. Ca pe o nestemată. Vom fi frumoase, libere și vesele*”. După sfârșitul piesei, reprezentația continuă cu câteva numere coregrafice ale protagoniștilor. Cu o energie delirantă (spectacolul durează peste două ore, fără pauză), actorii dansează pe ritmuri orientale, de cabaret, din anii '80, încercând parcă să ștergă din memoria noastră tot ce am văzut înainte, să ne amortizeze căderea, să ne protejeze.

În seara următoare, alți patru actori au jucat *R&J: Romeo și Julieta*, piesă prezentată în premieră în 2009 și care inițiază ciclul shakespearian al lui Roman Viktiuk. Stilistica s-a schimbat dintr-una francofilă a perioadei gorbacioviste într-una americano-filă a timpurilor noastre. Acrobația a substituit dansul, iar Marilyn Manson a înlocuit-o pe Dalida. Întreaga acțiune se produce pe o corabie (scenografie – Vladimir Boer), iar simbolistica marină este omniprezentă. Se pare că ideea de a realiza *Romeo și Julieta* în această cheie i-a venit regizorului după ce a aflat că în secolul al XVII-lea căpitanul unei corăbii și marinarii săi au montat *Hamlet* în largul mării. Dacă în *Cameristele* regizorul utilizează textul lui Jean Genet fără a schimba nicio silabă, în *R&J*, Viktiuk optează pentru o adaptare mai degrabă poetică, desfășurarea acțiunii fiind inteligibilă pentru spectatorii care nu cunosc piesa.

Cu și fără teatru basarabean

Arta dramatică din Republica Moldova a avut puține de spus la BITEI-2010, deoarece în Festival au fost incluse doar trei spectacole ale teatrelor „A.P. Cehov”, „Luceafărul” și „Licurici” din Chișinău. Criticii (printre care îl menționăm pe Dieter Topp, președinte al „Kultur Forum Europa”), regizorii, actorii invitați de peste hotare nu au putut vedea nici măcar o piesă a teatrului-gazdă, din cauză că sediul celor de la „Eugène Ionesco” se află într-o interminabilă reconstrucție. Încă un mare absent a fost Teatrul Național „Mihai Eminescu”, iar producțiile independente ale tinerilor basarabeni nu au fost luate în calcul. Pe de altă parte, oamenii de teatru neimplicați direct în BITEI au creat pe cont propriu evenimente de valoare. Menționez doar faptul că două premiere din dramaturgia autohtonă au avut loc în perioada desfășurării Festivalului (*Mi-e frică de Marea Neagră*, după piesa *Nudiștii* a Irinei Nechit, la Sala Studio a Naționalului și *Eu pentru cine votez?* de Val Butnaru la Teatrul „Satiricus. I.L. Caragiale”)! Nu știu dacă a fost sau nu o coincidență, dar asta nu contează. Important este că oamenii de creație din Basarabia, cei care încă se mai zbat, au reușit să se integreze în această sărbătoare a teatrului.

Revenind la sloganul „Pentru o lume mai bună” și analizând cum m-a schimbat – dacă m-a schimbat –, ediția a IX-a a Bienalei Teatrului „Eugène Ionesco” ar trebui să concretizez că pentru mine este „bine” atunci când explorez spații și mentalități noi. „Bine” presupune comunicare, emoție sinceră, libertate de a gândi și a alege. Pentru mine, „bine” înseamnă și BITEI.

Scenă din *R&J*Scenă din *Spărgătorul de nuci*